

Kritinio mąstymo skatinamas
Europos aukštojo mokslo institucijose:
kritinio mąstymo ugdymo protokolas

TECHNINIAI DUOMENYS

Viršelio maketas

Viršelio autorius Harryarts / Freepik

Publikavimo data

Balandis, 2019

Rekomendacijos katalogavimui

KRITINIO MĄSTYMO SKATINIMAS EUROPOS AUKŠTOJO MOKSLO INSTITUCIJOSE: KRITINIO MĄSTYMO UGDYMO PROTOKOLAS / projektas CRITHINKEDU. Koordinatorė prof. Caroline Dominguez; bendraautorius Jan Elen ir kt. – Vila Real: UTAD, 2019

ISBN: 978-989-704-375-8

I. Jan, Ellen (bendraautorius)

1. Pensamento crítico--Competências--Formação pedagógica--Séc. 21--[Relatório técnico] /
2. Educação--Ensino superior--Formação pedagógica--[Relatório técnico]

CDU 378.025"20"(047.3)

165.19"20"(047.3)

Rekomenduojamas citavimas:

Elen, J., Jiang, L., Huyghe, S., Evers, M., Verburch, A., Palaigeorgiou, G. (2019). Kritinio mąstymo skatinimas Europos aukštojo mokslo institucijose: Kritinio mąstymo ugdymo protokolas. C. Dominguez & R. Payan-Carreira (Eds.). Vila Real: UTAD

Parama

Ši programa yra projekto „CRITHINKEDU: Kritinis mąstymas aukštojo mokslo studijų tobulinimui” dalis. Projekto Nr. 2016-1-PT01-KA203-022808. Projektas yra remiamas Europos komisijos „ERASMUS +” programos.

Pastaba

Šis leidinys atspindi tik autorių požiūrį, todėl Europos Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet kokią jame pateikiamos informacijos naudojimą.

KOORDINATORIAI

Katalikiškasis Liuvono universitetas, Belgija / Catholic University of Leuven (KU Leuven)

prof. dr. JAN ELEN, Ugdymo psichologijos ir ugdymo mokslų centras

dr. LAI JIANG, Ugdymo psichologijos ir ugdymo mokslų centras

STEVEN HUYGHE, patarėjas, mokymų ir edukacinės pagalbos centras

MARLEEN EVERS, mokslinė bendradarbė, Ugdymo psichologijos ir ugdymo mokslų centras

Liuvono-Limburgo universiteto kolegija, Belgija / University College Leuven-Limburg (UCLL)

dr. AN VERBURGH, ugdymo kokybės užtikrinimo specialistė

PARTNERIAI

Bukarešto ekonominių studijų universitetas, Rumunija / Bucharest University of Economic Studies (ASE Bucuresti)

doc.dr. DANIELA DUMITRU, Mokytojų rengimo departamentas

dr. RAGOS BIGU, Filosofijos ir žmogaus studijų departamentas

Šiuolaikinių didaktikų centras (ŠDC), Lietuva

doc. dr. ASTA RAILIENĖ, ŠDC tyrėja, Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir Socialinio darbo instituto dėstytoja

dr. DAIVA PENKAUSKIENĖ, ŠDC direktorė, Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir Socialinio darbo instituto dėstytoja

Dublino universiteto kolegija, Airija / University College Dublin (UCD)

doc. dr. AOIFE AHERN, Civilinės inžinerijos mokykla

doc. dr. CIARAN MCNALLY, Civilinės inžinerijos mokykla

doc. dr. JOHN O'SULLIVAN, Civilinės inžinerijos mokykla

Prahos ekonomikos universitetas, Čekijos Respublika / University of Economics, Prague (VŠE)

doc. dr. EVA JAROŠOVA, Vadybos psichologijos ir sociologijos departamentas

dr. HANA LORENCOVA, prof. asistentė, Vadybos psichologijos ir sociologijos departamentas

Romos TRE universitetas, Italija / University of Roma Tre (UNIROMA3)

doc. dr. ANTONELLA POCE, Edukologijos departamentas

prof. FRANCESCO AGRUSTI, tyrėjas, Edukologijos departamentas

MARIA ROSARIA RE, mokslinė bendradarbė, Edukologijos departamentas

Santjago de Compostela universitetas, Ispanija / University of Santiago de Compostela (USC)

dr. BLANCA PUIG, prof. asistentė, Ugdymo mokslų fakultetas

dr. PALOMA BLANCO, prof. asistentė, Ugdymo mokslų fakultetas

INES MOSQUERA, mokslinė bendradarbė, Ugdymo mokslų fakultetas

dr. BEATRIZ CRUJEIRAS-PEREZ, prof. asistentė, Ugdymo mokslų fakultetas

prof. dr. ISABEL GARCIA-RODEJA GAYOSO, Ugdymo mokslų fakultetas

prof. dr. ARÍA PILAR JIMÉNEZ-ALEIXANDRE, Ugdymo mokslų fakultetas

Technologinių edukacijų institutas, Tesalija, Graikija / Technological Educational Institute of Thessaly (TEI of Thessaly)

dr. IOANNA V. PAPATHANASIOU, prof. asistentė, slaugos departamentas

doc. dr. PANAGIOTIS PLAGERAS, medicinos laboratorijų departamentas

dr. KONSTANTINOS TSARAS, prof. asistentas, slaugos departamentas

Tras-os-Montes ir Alto Douro universitetas, Portugalija / University of Tras-os-Montes and Alto Douro (UTAD)

dr. CAROLINE DOMINGUEZ, prof. asistentė, inžinerijos departamentas, LabCIDTFF –
didaktikos ir ugdymo technologijų centras

GONCALO CRUZ, mokslinis bendradarbis, inžinerijos departamentas

doc. dr. HELENA SANTOS SILVA, švietimo ir psichologijos departamentas, Tyrimų ir
švietimo intervencijų centras

dr. MARIA DA FELICIDADE MORAIS, prof. asistentė, Literatūros, meno ir komunikacijos
departamentas

dr. MARIA M. NASCIMENTO, prof. asistentė, matematikos departamentas, LabCIDTFF –
didaktikos ir ugdymo technologijų centras

dr. RITA PAYAN-CARREIRA, prof. asistentė, zootechnikos departamentas, CECAV –
Gyvūnų ir veterinarijos tyrimų centras

Vakarų Makedonijos universitetas, Graikija / University of Western Macedonia (UOWM)

prof. dr. CATHERINE DIMITRIADOU, Pradinio ugdymo departamentas, Edukologijos
fakultetas

prof. dr. DIMITRIS PNEVMATIKOS, Pradinio ugdymo departamentas, Edukologijos
fakultetas

prof. dr. SOFIA AVGITIDOU, PhD, Ankstyvojo ugdymo departamentas, Edukologijos
fakultetas

dr. GEORGE PALAIGEORGIOU, Pradinio ugdymo departamentas, Edukologijos fakultetas

Ataskaitos santrauka: projekto CRITHINKEDU protokolas apie kritinio mąstymo ugdymą aukštajame moksle

Kritinis mąstymas yra labai svarbus aukštojo mokslo institucijų tikslas. Siekdami prisidėti prie šio tikslo įgyvendinimo sukūrėme šį protokolą. Jis yra paremtas visais intelektualiais projekto produktais – literatūros analize, darbdavių ir aukštųjų mokyklų atstovų požiūrių tyrimais. Taip pat ir išsamiomis projekto komandos narių diskusijomis.

**Šia ataskaita pristatome
CRITHINKEDU projekto
protokolą apie kritinio
mąstymo ugdymą Europos
aukštojo mokslo
institucijose.**

Bendro pobūdžio pamąstymai, susiję su CRITHINKEDU projekto protokolu

Pradžioje turime pristatyti kai kuriuos svarbius šio protokolo aspektus.

- a. Šis protokolas nėra statiškas, bekontekstis. Jis konkretaus laikotarpio ir vietos konstruktas. Keičiantis aplinkybėms jis keistųsi taip pat.
- b. Protokolas yra europinio projekto rezultatas. Aukštųjų mokyklų atstovai dalijosi savo akademinė patirtimi ir įžvalgomis.
- c. Protokolas yra bendro pobūdžio, fundamentalus. Jame akcentuojami esminiai dalykai, susiję su kritinio mąstymo ugdymu bei skatinimu aukštajame moksle.
- d. Protokolo vertinimas ir naudojimas turėtų remtis konkrečiomis sąvokomis bei kritinio mąstymo samprata, pateikta šiame dokumente.
- e. Bet kokios iniciatyvos paremti kritinio mąstymo ugdymą turi būti kokybiškos ir paremtos akivaizdžiais įrodymais. Taip pat mes teigiame, kad kritinis mąstymas neatskiriamas nuo reikšmingų etinių principų ir vertybių.

Protokolas skirtas paremti kritinio mąstymo ugdymą aukštojo mokslo institucijose

Protokole atsispindi istoriškai susiklosčiusi kritinio mąstymo samprata, taip pat jo ugdymo praktika, teorinės analizės ir empirinio tyrinėjimo rezultatai.

Protokolas paremtas dvejais esminiais teiginiais:

- 1) studentai ugdyt ir lavins kritinį mąstymą įsitraukdami į tinkamas ir tikslingai organizuojamas kritinio mąstymo veiklas;
- 2) kritinio mąstymo stiprumas ir kokybė glūdi nuolatiniame jo praktikavime bei tobulinime.

Protokolas sudarytas iš trijų dalių: tikslų, sąlygų ir paremiančių intervencijų.

Tikslai

Kritinio mąstymo ugdymas gali būti užtikrintas tik tuomet, kai pats kritinis mąstymas laikomas švietimo tikslu. Jis turi būti išreikštas trijuose lygmenyse:

- Institucijos: aukštosios mokyklos misijoje turi būti aiškiai atpažįstamas kritinis mąstymas. Jis turi būti formuluojamas kaip svarbus institucinis tikslas ir nurodoma, kaip bus jo siekiama. „Svarbus“ turėtų būti suprantamas, kaip būtinas pasiekti. Kitaip, tai bus laikoma aukštosios mokyklos nesėkme. Pavyzdžiui, aukštoji mokykla nebus akredituota tol, kol šis tikslas nebus įgyvendintas.
- Studijų programos: aiškus aprašymas, pradedant programos siekiniais ir baigiant vertinimu. Jei studentui nepasisektų įgyvendinti programoje užsibrėžtų tikslų, jis negalėtų jos sėkmingai pabaigti.
- Kurso/mokomojo dalyko: aiškus aprašymas, kaip bus mokoma kritinio mąstymo konkrečiame dalyke. „Aiškus“ reiškia išplėstą turinį, iš kurio būtų aišku, kokia kritinio mąstymo samprata ir šaltiniai, kokiais būdais mokoma kritinio mąstymo ir kaip bus suprantama, kad suprasta, išmokta, patobulinta. Kitaip tariant, tikslai ir siekiai turi būti suprantami visiems dalyvaujantiems studijų procese. Kurso pabaigoje studentai turėtų aiškiai pademonstruoti savo progresą ir būti atitinkamai dėstytojų įvertinti.

Mes suprantame, kad skirtinguose kontekstuose, studijų programose, profesijose galimos konceptualios ir metodologinės variacijos. Tai yra visai suprantama ir priimtina. Kiekvienu atveju šių trijų lygių tikslai, susiję su kritinio mąstymo ugdymu, gali būti tikslinami pagal egzistuojantį poreikį.

Prielaidos

Kritinis mąstymas reikalauja nuoseklaus, tęstinio ir koordinuoto dėmesio visuose trijuose lygmenyse.

Nuoseklus, t. y. gerai apgalvoto ir suplanuoto. Kritinis mąstymas suvokiamas kaip tam tikrų kompetencijų visuma, reikalaujanti mokslinės ir metodinės prieigos. *Tęstinio*, t. y. reiškia neepizodinio, fragmentiško dėmesio. Kritinis mąstymas neatsiranda savaiminiu būdu. Jam reikia laiko, ilgalaikio proceso, palaikymo ir pastangų.

Koordinuoto, t. y. visų veiksmų suderinamumo su išsikeltais tikslais. Kritinis mąstymas turi turėti pozityvų poveikį pačiai institucijai, jos darbuotojams ir studentams. Todėl savaime suprantama, kad institucija turi būti autonomiška, o darbuotojai ir studentai turi turėti galimybę laisvai reikšti savo nuomonę. Kritiniam mąstymui ugdyti taip pat reikia tam tikrų išteklių – aplinkos, kurioje gera laisvai mąstyti ir dirbti bei laiko kritinio mąstymo patirčiai įgyti. Studijų programos turi būti atviros prieigos. Jų struktūra skaidri, aiški ir atitinkanti oficialius reikalavimus.

Paremišios intervencijos

Tyrimai siūlo, kad kritinio mąstymo įgūdžiai ir dizpozicijos būtų lavinami šiomis paremišiomis intervencijomis – modeliavimu, žadiniu, pristatymu, palaikymu ir globa. Visoms intervencijoms būdingas vienas bruožas – palaiptumui, su vis didėjančia studentų kompetencija, jos menksta.

- Modeliavimas

Kritinis mąstymas ugdomas ir palaikomas, kai aukštojo mokslo institucijoje (administracinėmis priemonėmis ir struktūromis), studijų programoje (jos sudarytojais ir vadovais) bei kurse/dalyke (dėstytojais) aiškiai parodoma, ką reiškia mąstyti.

- Žadinimas

Kritinis mąstymas turi būti žadinamas atvirais klausimais, užduotimis bei problemomis, reikalaujančiomis sprendimo, gyvenimo realijomis, skatinančiomis diskusijas. Žadinimas gali reikštis įvairiais būdais ir formomis, priklausomai nuo disciplinos ar profesijos.

- Pristatymas

Kritinis mąstymas ugdomas ir palaikomas aiškiai deklaruojant, pripažįstant esamą situaciją (ką turime, ką žinome ir mokame); pristatant strategijas, kuriomis bus siekiama ugdyti, lavinti kritinį mąstymą (kaip dirbsime, ką veiksme) ir kritinio mąstymo standartai, kurių bus siekiama (ką norime pasiekti). Pristatymas gali būti išreikštas žodžiu arba raštu, tačiau abiem atvejais aiškiai deklaruojant ir išsamiai paaiškinat.

- Palaikymas ir globa

Kritinio mąstymo ugdymas nėra lengvas. Todėl jam reikalingas palaikymas ir globa. Tai reiškia rūpestingą ugdymo proceso stebėseną ir priežiūrą, palaikymą ir atgalinio ryšio teikimą, dedamų pastangų įvertinimą. Nepaisant skirtingų disciplinų ar profesijų, palaikymas reikalingas visiems ir visada.

Tikslinė auditorija

Šio protokolo tikslinė grupė – aukštųjų mokslo institucijų darbuotojai, kurių atsakomybė rengti studijų programas, ugdyti studentus. Žinoma, šis dokumentas gali būti įdomus ir kitiems, susijusiems su aukštuoju mokslu, kritiniu mąstymu ar jais besidomintiems.

Ši ataskaita skirta aukštųjų mokyklų darbuotojams, atsakingiems už studijų programų kūrimą bei studentų ugdymą.

Protokolas sudarytas iš penkių dalių. Pirmojoje dalyje pristatoma problema, antroje – teorinės perspektyvos ir prielaidos. Trečia dalis skirta kritinio mąstymo modeliavimo galimybėms pristatyti. Ketvirtojoje aprašoma kritinio mąstymo raiška skirtingose studijų kryptyse ir disciplinose. Penktojoje skiriamas dėmesys pačiam protokolui – paaiškinama jo kūrimo idėja ir

viltys, susijusios su jo tolimesniu gyvavimu. Dokumentas sudarytas taip, kad galima skaityti atskiras dalis pasirinktinai – pagal interesą ar poreikį.